10.05.2024г. 2 «а» курс. 44.02.02. Azərbaycan dili

Mövzü: Felin quruluşca növləri.

Fellər öz quruluşuna görə sadə, düzəltmə və mürəkkəb olur.

1.Sadə fellər əsas fellərdir, heç bir leksik şəkilçisi olmur.Məsələn: *aldı, gəldi, gördülər,demişdi və s*

2.Düzəltmə fellər adlara leksik şəkilçilər artırmaqla düzəlirlər.Belə fellər isimlərdən, sifətlərdən, saylardan əmələ gəlir.

a) isimlərdən; -la,-lə; -laş,-ləş; leksik şəkilçiləri ilə;Məsələn*: dişlədi, gözlədi,ayaqladı, dostlaşdılar, salamlaşdı, məktublaşdı və s.*

b)sifətlərdən; -ar,-ər; -al,-əl; -laş,-ləş; leksik şəkilçiləri ilə; Məsələn*: ağardı, göyərdi, saraldı,bozardı,qaraldı,yaşıllaşdı, gözəlləşdi və s.*

c)saylardan; -al,-əl; -laş,ləş; leksik şəkilçiləri ilə;Məsələn: *azaldı, çoxaldı, birləşmək, cütləşdilər və s.*

3.Mürəkkəb fellər ən azı iki sözün birləşməsi ilə əmələ gəlir.

a)"olmaq" və "etmək"köməkçi felləri adlara qoşulur və mürəkkəb fel əmələ gətirir. Məsələn: *dost olmaq, tanış olmaq, kömək etmək, fikir eləmək və s.*

b)Sinonim və antonim sözlər də mürəkkəb fel olur və düfislə yazılırlar.Məsələn: *bəzənib-düzənmək, atılıb-düşmək, yazıb-oxumaq , deyib-gülmək və s.*

c)Frazeoloji birləşmələr də mürəkkəb fel olur.Məsələn*: zəhləm getdi, mısmırığın salladı, gəmiləri batıb, çaşıb qaldı, qanad açdı və s.*

Çalışma. Cümlələrdəki felləri tapın, quruluşca növünü deyin.

1.Ruzisi gələn zaman köpəyi yuxu tutar. 2.Karvan sahibi dəvəni orada qoyub yola düşdü. 3.Kasıb öləndə molla xəstə olar. 4.Sirkə tünd olanda öz qabını sındırar.

Məsdər

Məsdər felin təsriflənməyən formasıdır.(Не определенная форма глагола) , Yə`ni zamana və şəxsə görə dəyişməyən formasıdır.Məsdər hərəkətin adını bildirir, -maq,-mək şəkilçiləri ilə düzəlir, nə etmək, nə olmaq və nə suallardan birinə cavab verir.Məsdər hərəkətin bütöb və əsas formasını bildirir. Cümlədə əsasən, mübtəda, tamamlıq, zərflik və xəbər olur. Məsələn: 1. *Yaşar imlanı yazmağa başladı.2.Danışmaq gümüşdür, susmaq qızıl.* 1-ci cümlədəki məsdər-*yazmağa* tamamlıq rolunda çıxış edir. 2-ci cümlədəki *danışmaq* və *susmaq* məsdərləri cümlənin mübtədası rolundadır.

Məsdər ikili xarakter daşıyır. O, həm felin, həm də ismin xüsusiyyətlərini özündə birləşdirir. **İsim kimi** –nə sualına cavab verir, hallanır və mənsubiyyətə görə dəyişir.Məsələn:

Adlıq gülmək, danışmaq

Yiyəlik gülməyin, danışmağın

Yönlük gülməyə, danışmağa

Təsirlik gülməyi, danışmağı

Yerlik gülməkdə, danışmaqda

Çıxışlıq gülməkdən, danışmaqdan.

***Mənsubiyyətə görə dəyişir**. Məsələn:*

Tək	*cəm*
I şəxs mənim oxumağım	*bizim oxumağımız*
II şəxs sənin oxumağın	*sizin oxumağı*
III şəxs onun oxumağı	*onların oxumağı*

(Misallardaki –q-nın ğ-ya; k-y-ya çevrilməsinə fikir verin, onu izah edin).**Məsdər fel kimi** hərəkətin adını bildirir, əsası, kökü feldir, təsdiq və inkar olur(gəlmək, gəlməmək), təsirli və təsirsiz olur (oxumaq-nəyi, təsirli, gülmək-nəyə, təsirsiz),aktiv və passiv olur, ətrafına söz yığır və tərkib əmələ gətirir. Heç vaxt forma, zaman şəkilçilərini götürmür. Məsələn: gəlmək- nə etmək, təsdiq, təsirsiz, aktiv. **Çalışma.** “duymaq” və “düşünmək” məsdərlərini hallandırın və mənsubiyyətə görə dəyişin.